

De nooden der symphonie-orkesten

Internationale salarisvergelijking orkestmusici

Wisso Wissing Steeds meer Nederlandse orkestmusici vertrekken naar het buitenland. Daar kunnen ze veel meer verdienen dan hun achtergebleven collega's. Al sinds de Tweede Wereldoorlog strijden de orkesten voor salarisverhoging - tot nu toe nog immer tevergeefs.

Het verhaal wil dat tijdens een receptie van het Koninklijk Concertgebouworkest een van de bestuursleden aan de praat raakte met een orkestlid over zijn verdiensten. Toen de musicus zijn jaarsalaris noemde, riep het bestuurslid uit: 'Hoevéél zeg je?' De meeste mensen denken dat orkestmusici veel meer verdienen dan ze in werkelijkheid doen. Ingewijden denken daar anders over. Een vooraanstaand dirigent als Valery Gergiev vindt de salarissen van de Nederlandse orkestmusici¹ belachelijk laag. Ook wijlen sir Georg Solti benadrukte dat bij zijn bezoek aan Nederland in 1991. Zijn de salarissen van Nederlandse orkestmusici nu werkelijk zo slecht in vergelijking met die van hun buitenlandse collega's?

Geschiedenis van de salarisstrijd

De landelijke salarisregeling van orkestmusici vindt zijn oorsprong vlak voor de Tweede Wereldoorlog. De economische crisis van de

jaren dertig kwam hard aan, bij orkestmusici nog harder dan in andere bedrijfstakken. Hun inkomen daalde 30 procent meer dan gemiddeld (Lenferink 1989, 75). Bij orkesten waar de musici niet het hele jaar werkten, moesten ze in hun levensonderhoud voorzien door de verkoop van sigaren, verzekeringen en loterijbriefjes. Het orgaan van de Nederlandse Toonkunstenaarsbond *Muziekwereld* publiceerde in die jaren regelmatig artikelen onder de kop 'de nooden der symphonie-orkesten' (Ferares 1979, 16 e.v.).

Uiteindelijk installeerde de rijksoverheid op 3 mei 1940 een commissie die iets moest doen aan de abominabele situatie (Micheels 1993, 48). Maar een week later brak ook in ons land de oorlog uit en speelde de commissie geen rol van betekenis meer. In april 1941 schetste de hoogste ambtenaar van de afdeling Muziek van het departement van Volksvoorlichting en Kunsten de hoofdlijnen van een saneringsplan van het Nederlandse orkestenbestel. Een niet

onbelangrijk onderdeel van dat plan was een salarisregeling voor de gesubsidieerde orkesten, geformuleerd naar het voorbeeld van Duitse orkesten (Micheels 1993, 254 e.v.). Voor de musici betekende dat een verdubbeling of verdrievoudiging van het vroegere salaris (Hoogervorst 1991, 180).

Deze regeling was ook later van grote betekenis. Toen het College van Rijksbemiddelaars in december 1947 de eerste bindende salarisregeling voor orkesten invoerde, bleek dit het begin te zijn van een salarisstrijd die nog steeds voortduurt. Met name de hoogste salarissen werden behoorlijk verbeterd, maar voor de musici gingen de voorstellen niet ver genoeg. De opeenvolgende commissies-Witteman bepaalden de discussie over de salarissen van orkestmusici in de jaren vijftig en zestig. Na het eerste rapport van de commissie-Witteman werden de salarissen in 1956 opnieuw belangrijk gewijzigd. In 1963 stegen maximumsalarissen met 25 procent en de minimumsalarissen iets minder. De heden ten dage nog steeds bestaande verhouding tussen de basisklasse en de twee uitzonderingsklassen voor de randstadorkesten werd 100-110-120.² Als gevolg van deze maatregel gingen de salarissen van de musici van het Concertgebouworkest relatief met 19 procent achteruit.

Pas in 1971 veranderde er opnieuw iets. Na enkele rapporten van commissies en overleg met de sociale partners kwam het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) in 1971 met een nieuwe salarisregeling. Het Residentie Orkest en het Rotterdams Philharmonisch Orkest raakten hun 10 procent toeslag kwijt. Daarover ontstond zoveel commotie dat minister Van Doorn de maatregel in 1976 weer officieel introk. Ook het Concertgebouworkest was niet tevreden: men wilde verder omhoog dan de 20 procent die was toegestaan.

Vanaf het midden van de jaren zeventig

raakte de salariskwestie opnieuw op de achtergrond, omdat de discussies over bezuinigingen op het orkestenbestel domineerden. Die bezuinigingsoperatie kreeg vanaf 1982 zijn beslag: op alle orkesten werd de 'kaasschaafmethode' toegepast en een aantal orkesten werd opgeheven of moest fuseren. Zo ging binnen tien jaar 30 procent van het aantal arbeidsplaatsen verloren.

In 1987 werd hernieuwd een aanzet gegeven tot een salarisverhoging voor orkestmusici. De werkgeversorganisatie, het Contactorgaan van Nederlandse Orkesten (CNO) en de Nederlandse Toonkunstenaars Bond (NTB), constateerden een aanzienlijke achterstand ten opzichte van de docenten in het kunstvakonderwijs. Op basis van die vergelijking vonden ze een loonsverhoging van 22,8 procent billijk. Gezamenlijk deden zij een aanvraag voor extra subsidie. In *Muziekwereld* verschenen artikelen over de salariskwestie (o.a. Wissing 1989). Kort daarop, in april 1990, verscheen een notitie waarin de NTB de minister van WVC erop wees dat de arbeidsvoorwaarden van musici van het Koninklijk Concertgebouworkest ver achterliepen bij die van hun buitenlandse collega's van vergelijkbare orkesten (NTB 1990). Naar aanleiding daarvan vonden gesprekken plaats met kamerleden en ambtenaren van het ministerie van WVC. Na een open brief van de NTB aan minister-president Lubbers in *Het Parool* (24-9), *de Volkskrant* (25-9) en het *Algemeen Dagblad* (24-9) in 1991 werd de salariskwestie in bredere kring bekend. Pas in 1992 erkende de overheid dat een salarisverhoging voor orkestmusici verdedigbaar was (WVC 1992a, 22). De minister gaf echter prioriteit aan de inkomenspositie van dansers (WVC 1992b, 158).

In hun beleidsplannen voor de Kunstenplanperiode 1992-1996 ging een aantal orkesten in op de salariskwestie, maar tevergeefs. In het kader van het Kunstenplan 1996-2000 en in hun meerjarige beleidsplannen heeft een aantal orkesten een

salarisverhoging van 25 procent geclaimd. Deze verzoeken om structurele extra subsidie hebben echter niet het gewenste resultaat gehad. Ook de eerste paarse kabinetsperiode zal niet de geschiedenis ingaan vanwege extra gelden voor de kunsten, en zeker niet voor de orkesten.

Argumenten voor salarisverhoging

De salarissen van de Nederlandse orkestmusici zijn in de loop der jaren met die in tal van beroepsgroepen vergeleken. Allereerst is er de al genoemde en voor de hand liggende vergelijking met docenten in het kunstvakonderwijs. Conservatoriumdocenten hebben immers dezelfde hogere beroepsopleiding als orkestmusici. Maar de overheid heeft deze vergelijking nooit willen erkennen. Ze vergeleek orkestmusici met journalisten, toneelkunstenaren, ambtenaren en hbo'ers zoals analisten, fysiotherapeuten, maatschappelijk werkers en archivisten.

Musici beschikken net als topsporters over een gave die niet objectief meetbaar is: in hun geval artistieke. Professor Arnold Maran somde tijdens het congres 'Health and the Musician' in maart 1997 in York het aantal uren op dat nodig is om een taal te leren, in vergelijking met het bereiken van het niveau van een professionele tennisspeler en een professionele musicus. Voor het leren van een taal is gemiddeld 500 uur nodig, een professioneel tennisser heeft 5000 uur nodig en een musicus 10.000 tot 15.000 uur. Bovendien beginnen musici al zeer jong aan hun 'opleiding', die na hun conservatoriumopleiding in veel gevallen met privélessen wordt voortgezet. Er zijn nauwelijks andere beroepen denkbaar waarin zich een vergelijkbare ontwikkeling voordoet.

Het specifieke karakter van de arbeidsmarkt voor de kunsten is aangetoond in onderzoek naar de arbeidsmarktpositie van solozangers (Towse 1993). Towse gaat uit van de *human*

capital theory: de economische waarde van een zanger levert pas na lange tijd rendement op. Salarissen van internationaal werkende solisten komen niet voort uit een functiewaardering, omdat zaken als verantwoordelijkheid en zelfstandigheid geen of nauwelijks een rol spelen. De prijs wordt in eerste instantie bepaald door de schaarste op de markt, door vraag en aanbod.

De internationale arbeidsmarktproblematiek is in de gesprekken van de afgelopen jaren met het ministerie en politici en in beleidsnota's van de orkesten veelvuldig naar voren gebracht. Al aan het eind van de jaren tachtig was duidelijk merkbaar dat steeds meer Nederlandse orkestmusici in het buitenland gingen werken. Sinds de Europese eenwording in 1992 spelen de internationale concurrentieverhoudingen een nog grotere rol en is het aantal musici dat elders een aantrekkelijker salaris geboden krijgt en ons land de rug toekent alleen maar toegenomen.

Het onderzoek

De huidige salarisregeling in Nederland is gebaseerd op de salarissystematiek van buitenlandse orkesten (Langenberg 1996, 5). Daarom is het zinvol om de salarissen van orkestmusici in het buitenland te onderzoeken, en vast te stellen of er aanleiding is om tot een ander salarisniveau en eventueel tot een andere classificatie te komen.

Omdat de meeste orkestmusici *tuttimusici* zijn en omdat bovendien de (hogere) salarissen van groepsaanvoerders en hun plaatsvervangers van de *tuttisalarissen* zijn afgeleid, zijn de salarissen vergeleken van deze musici bij een aantal orkesten in Duitsland, Zwitserland, Oostenrijk, de Verenigde Staten, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk, Denemarken, Zweden en Nederland. De salarissen zijn berekend in de valuta van het betreffende land. Het betreft jaarsalarissen inclusief vakantietoelage of

vergelijkbare regeling.³ De salariscijfers zijn verkregen via de Internationale Federatie van Musici (FIM) en vele nationale vakbonden van musici. Deze gegevens zijn omgerekend naar één geldsoort, de Nederlandse gulden.

Om een vertekend beeld te voorkomen bij vergelijking van gegevens uit verschillende jaren, hebben wij als peildatum 1995 gekozen, omdat van dat jaar alle gegevens te verkrijgen waren (zie bijlage). Controleberekeningen achteraf aan de hand van recente cijfers (1997) toonden dat de onderlinge verhouding sindsdien niet is gewijzigd. Vergelijking van de salarissen op basis van de wisselkoers, de eenvoudigste methode, vormt geen zuivere maatstaf. De wisselkoers wordt immers door tal van factoren beïnvloed die losstaan van de koopkracht van de valuta in eigen land, zoals bijvoorbeeld de in- en uitvoer en de gevolgen van het internationale kapitaalverkeer. Bovendien komen arbeidskosten en sociale lasten niet tot uitdrukking in de wisselkoers.

Een betere methodiek om salarissen te vergelijken is op basis van koopkrachtpariteit: de verhouding tussen hoeveelheden valuta die nodig zijn om in de betrokken landen een zelfde pakket goederen en diensten te kunnen aanschaffen, uitgedrukt in een indexcijfer. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) publiceert gegevens over koopkrachtpariteiten gebaseerd op het Nederlandse consumptiepatroon. Deze pariteiten zijn afgeleid van een permanent onderzoek van het statistisch bureau van de Europese Unie (Eurostat) in samenwerking met de statistische bureaus van de lidstaten. De CBS-cijfers worden gepubliceerd in de *Maandstatistieken van de prijzen* (CBS/Eurostat 1996).

De salarissen zijn als volgt berekend. Een orkestmusicus in Duitsland verdient bijvoorbeeld 100.000 DM. Dit bedrag moet vermenigvuldigd worden met 100/99 om het vergelijkbare bedrag in koopkracht in gulden

te krijgen. Dat is dus $f 101.010$. Deze vergelijkingsmethode wordt internationaal toegepast, maar ook hieraan zijn nadelen verbonden: met woonlasten en ziektekosten wordt geen rekening gehouden. De verschillen in woonlasten en ziektekosten in de Europese landen zijn echter niet dramatisch. De methode heeft wel grotere gevolgen voor de cijfers uit de Verenigde Staten. Daarom is het berekende jaarsalaris in de VS met 20 procent gecorrigeerd, ofwel verlaagd.

Onthullende resultaten

De salarissen van orkestmusici zijn vrijwel overal in collectieve arbeidsovereenkomsten vastgelegd. Alleen in Duitsland is, net als in ons land, sprake van één collectieve arbeidsovereenkomst voor de orkesten. In de meeste landen heeft elk orkest een eigen CAO. De salarissen verschillen per land van orkest tot orkest, een logisch gevolg van het hebben van een eigen arbeidsvoorwaardenregeling. In Duitsland bestaat er net als in Nederland een onderverdeling in een aantal salarisklassen.

Tussen de verschillende orkesten bestaan duidelijke verschillen in werkdruk, ofwel in het aantal diensten en werkuren per periode. Een orkestdienst bedraagt over het algemeen ten minste drie uur. In de meeste orkesten in Duitsland, Zwitserland en Oostenrijk bedraagt het maximum aantal diensten per week 6 tot 7, in de orkesten in Nederland, Frankrijk en Engeland 8 tot 9. Het gemiddelde aantal diensten en werkuren per seizoen is bij de meeste orkesten per week respectievelijk 7 tot 8 en 21 tot 27 uur. De Nederlandse orkesten bevinden zich aan de bovengrens van de dienstenmaxima.

In alle landen hebben musici neveninkomsten uit lesgeven en schnabbelen. De meeste Nederlandse *tutti*orkestmusici hebben echter geen neveninkomsten van enige betekenis. Alleen de aanvoerders geven in een

Salaris orkestmusici in guldens

	minimum	maximum
Duitsland		
Berliner Philharmonisches Orchester	140.000	155.600
Symphonyorchester des Bayerischen Rundfunks	106.000	111.100
Orchester der Beethovenhalle, Bonn	73.300	97.300
Orchester des Hess. Staatstheaters Kassel	61.600	85.600
Städtisches Orchester Aachen	49.800	74.700
Zwitserland		
Tonhalle Orchester Zürich	85.578	103.831
Orchestre de Genève	77.812	95.525
Oostenrijk		
Wiener Staatsoper en Wiener Philharmoniker	98.900	156.400
Wiener Symphoniker	65.100	111.400
Bruckner Orchester	39.000	70.100
Verenigde Staten		
Chicago Symphony	142.800	156.480
New York Philharmonic	130.480	139.600
Minnesota Orchestra	114.880	117.760
Frankrijk		
Orchestre de Paris	76.630	93.233
Orchestre Philharmonique de Marseille	60.290	63.800
Verenigd Koninkrijk		
Royal Opera House Covent Garden	75.800	92.800
BBC Symphony Orchestra	69.300	75.300
City of Birmingham Orchestra	48.000	62.400
Denemarken		
Royal Danish Orchester	48.100	64.100
Sjaellands Symfoniorkester	47.800	60.400
Zweden		
Gothenburg Opera Orchester	44.300	57.800
Nederland		
Het Gelders Orkest	45.800	62.000
Nederlandse Philharmonisch Orkest	45.800	62.000
Radio Filharmonisch Orkest	49.080	67.000
Residentie en Rotterdams Philh. Orkest	50.400	68.200
Koninklijk Concertgebouworkest	54.900	74.400

enkel geval les aan een conservatorium en remplacieren af en toe in een ander orkest. Een beperkt aantal musici speelt kamermuziek of zit in ensembles, maar dat zijn nevenwerkzaamheden zonder noemenswaardige inkomsten.⁴

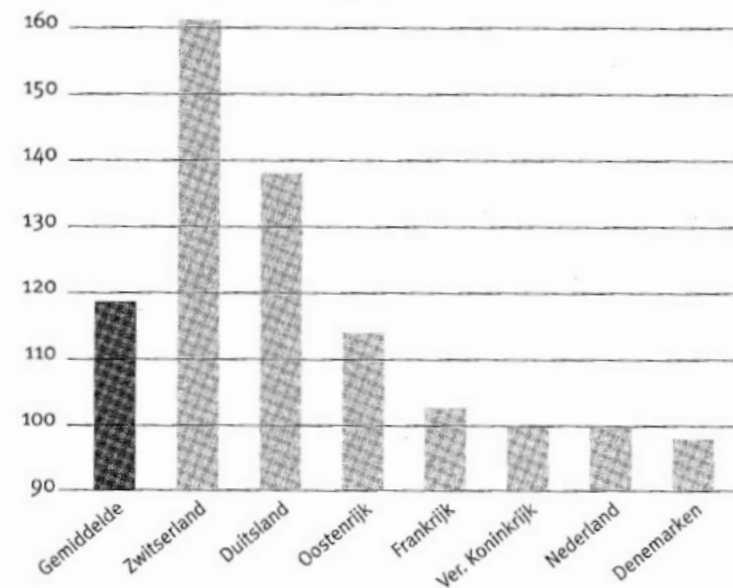
Bij slechts een klein aantal orkesten dragen voorts de inkomsten uit mediawerkzaamheden substantieel bij. Dat geldt in eerste instantie voor de nationale orkesten. Bij de Berliner Philharmoniker bedraagt de vergoeding voor televisiemedewerking 25 procent van het maandsalaris, dus ongeveer 850 DM per keer. Bij de grootste vijf A-orkesten in Duitsland hebben de musici een vaste mediatoelage van 800 DM per maand. Deze is uitsluitend voor radio en televisie en niet voor CD-medewerking.

De belangrijkste conclusie van de salarisvergelijking spreekt voor zich: Nederlandse musici worden vrijwel het laagst gehonoreerd.

Met welke genoemde buitenlandse orkesten kunnen de Nederlandse orkesten nu vergeleken worden?

De Nederlandse regionale orkesten (Gelders Orkest, Brabants Orkest, Limburgs Symphonie Orkest, Noord Nederlands Orkest, Orkest van het Oosten en het Noordhollands Philharmonisch Orkest) zijn het meest te vergelijken met de orkesten in de grote(re) steden in de Duitse regio, zoals Mannheim, Wuppertal, Bochum, Saarbrücken, Wiesbaden, met de orkesten uit Lausanne en Genève in Zwitserland,⁵ met het Bruckner Orchester uit Linz in Oostenrijk, met het orkest uit Marseille in Frankrijk, met de City of Birmingham Symphony in het Verenigd Koninkrijk en met een van de vijf regionale orkesten in Denemarken. Conclusie van deze vergelijking is dat de Nederlandse orkestmusici in regionale orkesten een salarisachterstand hebben van 20 procent.

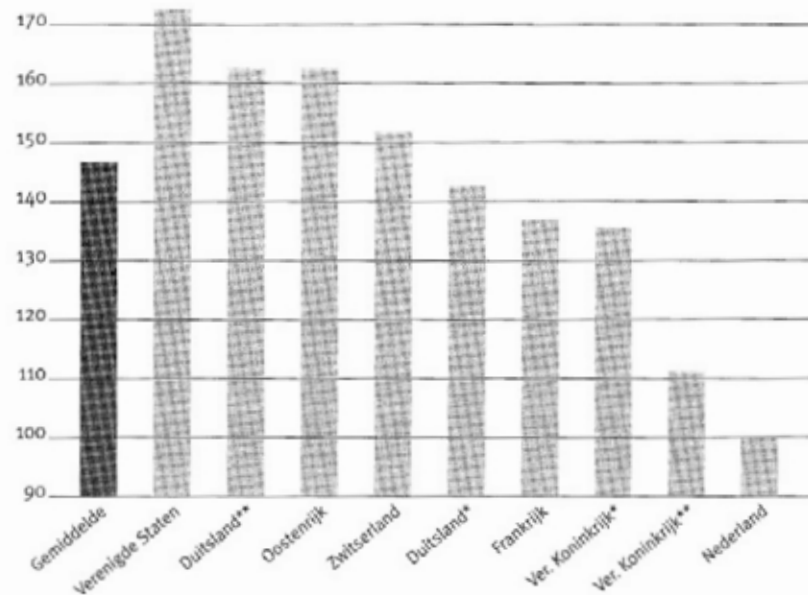
Figuur 1 Vergelijking salariëring regionale orkesten in procenten

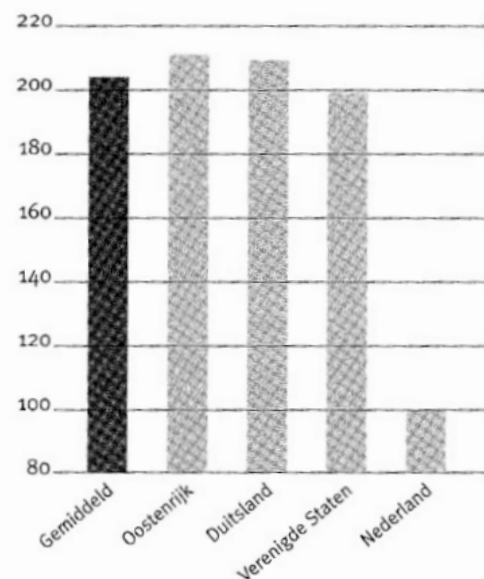
Wisso Wissing

was in 1998 beleidsmedewerker bij de Nederlandse Toonkunstenaarsbond

Figuur 2 Vergelijking salariëring randstad- en omroeporkesten in procenten

Figuur 3 Vergelijking salariëring 'top' orkesten in procenten

De randstad- en omroeporkesten, ofwel het Rotterdams Philharmonisch Orkest, het Residentie Orkest, het Radio Filharmonisch Orkest en de andere omroeporkesten zijn vergelijkbaar met een A-klasseorkest met de extra toelage in Duitsland, zoals bijvoorbeeld het orkest van de Beethovenhalle en de Düsseldorfer Symphoniker (*) en een Duits omroeporkest zoals het orkest van de Bayerische Rundfunk (**), met het Orchestre de Paris in Frankrijk, het Tonhalle Orchester uit Zurich, de Wiener Sinfoniker in Oostenrijk, the Royal Opera Covent Garden (*) en het BBC Symphony Orchestra (**) in het Verenigd Koninkrijk en the Minnesota Orchestra in de Verenigde Staten. De conclusie van deze vergelijking is dat de Nederlandse orkestmusici in randstad- en omroeporkesten een salarisachterstand hebben van 50 procent.

Het Koninklijk Concertgebouworkest, ons nationale orkest, kan zich in artistiek opzicht meten met de Berliner Philharmoniker en de Wiener Philharmoniker, de Chicago Symphony en de New York Philharmonic.⁶ De uitkomsten van deze vergelijking zijn het meest opmerkelijk: ten opzichte van hun collega's in de andere 'top' orkesten verdienen de musici van het Koninklijk Concertgebouworkest de helft. Ze hebben een salarisachterstand van 100 procent.

Epiloog

Dit onderzoek is niet bedoeld om te komen tot een nieuwe classificatie van de Nederlandse orkesten, maar om de salarissen van de Nederlandse orkestmusici te vergelijken met die van orkestmusici in het buitenland. De conclusies liegen er niet om. Nederlandse orkestmusici zijn onderbetaald in vergelijking met musici in het buitenland. De salarisverschillen tussen vergelijkbare orkesten in het buitenland bedragen

respectievelijk 20 tot 50 procent en in één geval zelfs 100 procent. Het salarissysteem en daarmee de salarissen van orkestmusici en koorvocalisten verdienen grondige aanpassing.

Dankwoord

Graag dank ik al diegenen die bereid waren mij gegevens te verstrekken en hun kennis en inzicht met mij hebben willen delen: de medewerkers van de Internationale Federatie van Musici, de heer Wolfgang Spautz van de Deutsche Orchesterverein, mevrouw Marianne Sonder van de Schweizerische Musikerverband, de heer Thomas Dürrer van de Gewerkschaft Kunst Medien und Freie Berufe, Sektion Musiker, de heren Pierre Allemand en Pierre Rodier van de Syndicat National des Artistes Musiciens de France, de heer Ken Cordingley van de British Musicians' Union en de heer Steen Jörgenson en mevrouw Annette Nygaard van de Dansk Musiker Forbund en mevrouw Lillemor Svensson van de Sveriges Yrkesmusikerforbund. Bijzondere dank ben ik verschuldigd aan de heer Heymerik van der Grient van het Centraal Bureau voor de Statistiek voor zijn bijdrage en advies bij de totstandkoming van het hoofdstuk over de omrekeningsmethode van de salarissen, aan Berend Jan Langenberg voor zijn commentaar op de conceptteksten en aan Marja Heimering voor haar permanente en altijd stimulerende kritiek.

Literatuur

- CBS/Eurostat, Maandstatistiek van de prijzen, april 1996
- Ferares, M. (1979) *Jubileumnummer Muziekwereld ter gelegenheid van het 60jarig bestaan van de NTB, december*.
- Hoogervorst, S. (1991) 'Kwaliteit of spreiding: orkesten en overheid 1900-1990'. In: *Waar bemoei je je mee?: 75 jaar belangenstrijd van de Vereniging 'Het Concertgebouworchest*; J. Giskes e.a. (red.). Zutphen: Walburg Pers.
- Langenberg, B.J. (1996) *Collective Bargaining in the Cultural Sector*, paper to be presented at the EAPE 1996 Conference, University of Antwerp, November 7-9 1996.
- Lenferink, H. (1989) *Gelders Orkest: geschiedenis van de Arnhemse Orkest Vereniging*. Zutphen: Walburg Pers.
- Micheels, P. (1993). *Muziek in de schaduw van het Derde Rijk: de Nederlandse Symfonieorkesten 1933-1945*. Zutphen: Walburg Pers.
- NTB (1990) *Notitie ten behoeve van de minister van WVC inzake de salarispositie van de musici van het Koninklijk Concertgebouworkest*. Amsterdam: NTB (ongepubliceerd)
- Towse, R. (1993) *Singers in the marketplace: the economics of the singing profession*. Oxford: Clarendon.
- Wissing, W. (1989) 'Orkesten onderbetaald'. In: *Muziekwereld*, januari, jrg. 70, nr. 1, 3-5.
- WVC (1992a) Adviesaanvraag Kunstbeleid 1993-1996. Rijswijk, oktober.
- WVC (1992b) Investeren in cultuur: nota Cultuurbeleid. Den Haag.

Noten

1. Voor vocalisten van de professionele koren geldt hetzelfde.
2. Het Concertgebouworkest heeft 120 procent, het Rotterdams Philharmonisch Orkest en het Residentie Orkest 110 procent.
3. In de meeste landen bestaat in plaats van een vakantietoeslag een dertiende maand.
4. In Duitsland bijvoorbeeld, waar het aantal diensten beduidend lager ligt dan in ons land, kunnen de musici meer bijverdienen.
5. De percentages voor deze orkesten zijn 54 procent en 67 procent, hier is het gemiddelde daarvan opgenomen.
6. Voor het cijfer van de Verenigde Staten is het gemiddelde van genoemde twee orkesten berekend.

Bijlage

Salarissen van orkestmusici per land

Duitsland

De salarissen van orkestmusici in Duitsland zijn in een collectieve arbeidsovereenkomst vastgelegd.¹ In de CAO worden vier hoofdsalarisgroepen onderscheiden.² Periodiek vindt tussen de werknemersorganisatie, de Deutsche Orchesterverein (DOV) en de werkgeversorganisatie, de Deutsche Bühnenverein, overleg plaats over de indeling in de vier salarisgroepen (*Vergütungsgruppen*) van alle orkesten. De laatste indeling stamt uit februari 1996.³ Duitsland telt 150 professionele orkesten met bijna 11.500 musici op 80 miljoen inwoners. In Nederland bestaan inclusief de omroeporkesten 15 gesubsidieerde orkesten met 1500 musici. In vergelijking met Duitsland telt ons land dus de helft van het aantal orkesten!

In *Vergütungsgruppe A*, de belangrijkste groep van de in totaal 90⁴ Duitse orkesten, zijn 25 orkesten opgenomen. Het aantal musici van de eerstgenoemde tien orkesten ligt tussen de 100 en 143. De meerderheid van deze orkesten heeft een dubbele taak: zowel het geven van concerten als het begeleiden van operavoorstellingen. De andere vijftien orkesten, de regionale orkesten uit de grotere steden, hebben dezelfde basis-salarisklasse, maar niet een van de twee toelagen. Het aantal musici bij deze orkesten ligt tussen 78 en 100.

Jaarsalaris in DM ⁵	Min. ⁸	Max.	Plus- toelage ⁶	RTV- toelage ⁷
Orchester der Deutschen Oper Berlin	82.940	106.704	x	x
Bayerisches Staatsorchester /Nationaltheater München	82.940	106.704	x	x
Philharmonisches Staatsorchester /Staatsoper Hamburg	82.940	106.704	x	x
Bamberger Symphoniker	82.940	106.704	x	x
Kölner Philharmoniker /Oper der Stadt Köln	82.940	106.704	x	
Oeutsches Symphonie Orchester/RSO Berlin	72.540	96.304	x	
Düsseldorfer Symphoniker/Deutsche Opern am Rheim	72.540	96.304	x	
Staatorchester Stuttgart/Staats theater	72.540	96.304	x	
Orchester der Beethovenhalle/Opern Bonn	72.540	96.304	x	
Städtisches Opernhaus und Museumorchester Frankfurt	72.540	96.304		
Niedersächsisches Staatsorchester Hannover	60.983	84.786		
Philharmonie Essen	60.983	84.786		
Duisburger Symphoniker	60.983	84.786		
Philharmonisches Orchester Dortmund	60.983	84.786		
Sinfonieorchester Wuppertal	60.983	84.786		
Saarländisches Staatsorchester	60.983	84.786		
Orchester Darmstadt	60.983	84.786		
Orchester des Hessisches Staatstheater Kassel	60.983	84.786		
en 7 overige orkesten	60.983	84.786		

Er zijn in Duitsland 11 omroeporkesten. Naast hun media-activiteiten geven deze uitsluitend symfonisch concerten. De zes grote hebben tussen de 100 en 123 musici in dienst, de andere tussen de 73 en de 87.

	Min. ⁹	Max.
Symphonie Orchester des Bayerischen Rundfunks	104.949	109.980
Kölner Rundfunk Sinfonie Orchester (WDR)	104.949	109.980
Sinfonieorchester des Norddeutschen Rundfunks	104.949	109.980
Radio Sinfonieorchester Frankfurt	104.949	109.980
en 7 andere	104.949	109.980

Het Berliner Philharmoniker heeft een eigen CAO. De musici ontvangen naast hun salaris een aparte vergoeding voor cd- en televisiemedewerking. Deze vergoedingen zijn overigens vele malen hoger dan in Nederland. Het minimumtarief voor televisiemedewerking met een uitzendduur van 21/4 uur bedraagt bijvoorbeeld 25 procent van een maandsalaris, dus ongeveer 850 DM. Daar komen de verdiensten van cd-medewerking nog eens bij.

	Max. ¹⁰	Min.
Berliner Philharmoniker	138.567 ¹¹	154.050

Naast de 25 A-orkesten zijn er nog 50 kleinere orkesten, die vallen in de *Vergütungsklasse B*.

In tegenstelling tot de eerder genoemde A-klasse liggen deze orkesten in grootte tussen 60 en 77.

	Max.	Min.
Rheinische Philharmonie Koblenz	50.336	75.504
Philharmonisches Orchester Kiel	50.336	75.504
Philharmonisches Orchester Augsburg	50.336	75.504
Philharmonisches Orchester Bielefeld	50.336	75.504
Philharmonisches Orchester Freiburg	50.336	75.504
Landestheater Flensburg	50.336	75.504
Symphonieorchester der Stadt Münster	50.336	75.504
Städtisches Orchester Aachen	50.336	75.504
en 42 overige	50.336	75.504

Zwitserland

Het bekendste Zwitserse orkest is het Tonhalle Orkest/orkest van de Opera in Zürich met respectievelijk 91 en 101 musici. Bovendien zijn er orkesten in Basel (symfonie- en radio-orkest, samen 155 musici), Bern met 105 musici en Genève met 118 musici. Verder zijn er kleinere orkesten met omstreeks 50 musici met een vaste aanstelling in Biel, Luzern, Lugano, Winterthur, Sankt Gallen en Thun, en tenslotte een tweetal omroeporkesten en diverse kamerorkesten.

De salarissen van de musici in Basel, Zürich en Lausanne zijn vrijwel gelijk. De musici in het orkest in Genève verdienen 8 procent minder en in de andere orkesten liggen de salarissen ongeveer 15 procent lager dan bij de drie eerder genoemde. Andere bestanddelen van het salaris, zoals de toelagen voor aanvoerders en bij-instrumenttoelagen, zijn net als in Duitsland vele malen hoger dan in Nederland. In Zürich is de aanvoerderstoelage per jaar f 8000,-¹² meer dan in Nederland.

Jaarsalaris in Zwfr. ¹³	Min.	Max.
Tonhalle Orchester/Orchester der Oper Zürich	84.578	103.831
Baslers Sinfonieorchester	84.578	103.831
Orchestre de Genève	77.812	95.525

Oostenrijk

Het bekendste orkest van Oostenrijk is ongetwijfeld de Wiener Philharmoniker. De musici van dit orkest hebben echter geen vaste aanstelling bij dit orkest, waarover zij zelf het management voeren, maar bij het Staatsopernorchester, dat bestaat uit 140 musici. Deze musici vormen dus tevens de Wiener Philharmoniker. Naast het salaris wat de musici maandelijks ontvangen van de Staatsoper ontvangen zij een salaris voor hun freelance activiteiten bij de Wiener Philharmoniker.¹⁴ Er bestaat in Wenen zelfs een speciaal orkest van 45 musici dat uitsluitend Bühne-muziek verzorgt in de drie theaters: Staatsoper, Burgoper en Volksoper. Naast genoemde twee orkesten zijn er nog vijf andere orkesten in Wenen, waaronder het Wiener Symphoniker met 110 musici, het Volksoepnorchester met 80 musici, het Rundfunk Symphonieorchester met 80 musici in vaste dienst en het uit 91 musici bestaande Niederösterreichisches Tonkünstlerorchester. In de regio zijn de volgende vijf orkesten: het Bruckner Orchester in Linz met 85 musici, het Grazer Philharmonisches Orchester met 95 musici, het Mozarteumorchester in Salzburg met 91 musici. Tenslotte zijn er nog een aantal kleinere theaterorkesten in Klagenfurt, Baden en Sankt Pölten.

Jaarsalaris in Oostenrijkse schilling ¹⁵	Min.	Max.
Staatoperorchester	361.214	571.536
Staatoperorchester en Wiener Philharmoniker ¹⁶	722.000	1.142.000
Wiener Symphoniker ¹⁷	475.006	812.966
Bruckner Orchester	284.718	511.574

Verenigde Staten

In de Verenigde Staten bestaat geen centrale basis-cao. De 44 grote en middelgrote orkesten zijn aangesloten bij de International Conference of Symphony and Opera Musicians (ICSOM) en de 47 kleine bij de Regional Orchestra Players Association (ROPA). De vakbond, de American Federation of Musicians, onderhandelt met de afzonderlijke orkestdirecties over lonen en andere arbeidsvoorwaarden. De salarissen van de grote ICSOM orkesten, zoals New York Philharmonic, Boston Symphony, Chicago Symphony, Cleveland Orchester, Los Angeles Philharmonic, Philadelphia Orchestra en San Francisco Symphony, liggen vrijwel op hetzelfde niveau.¹⁸

De salarissen van de andere orkesten verschillen, want er bestaat in de VS niet één salarisregeling, maar er zijn bij alle orkesten afzonderlijke onderhandelingen. Bij de andere 37 ICSOM -orkesten, waaronder die uit Atlanta, Baltimore, Pittsburg, Minnesota, Cincinnati, Dallas, Detroit, Houston, Indianapolis, Minnesota, Pittsburgh en Saint Louis, liggen de salarissen lager, gemiddeld zo'n 10 tot 15 procent. De kleine (en zeer kleine) ROPA orkesten hebben vaak een laag basissalaris of zelfs helemaal geen inkomensgarantie. Net zo min echter als de Duitse orkesten uit de c en de c klasse zijn zij representatief voor ons onderzoek. De grotere hierboven genoemde regionale orkesten behoren allen tot de 44 ICSOM orkesten.¹⁹

Jaarsalaris in \$ ²⁰	Min.	Max.
Chicago Symphony	78.520	86.067
New York Philharmonic	71.760	76.180
Minnesota Orchestra	63.180	64.740

Frankrijk

In Frankrijk bestaan 30 permanente symfonie-, omroep-, kamer-, en operaorkesten, waarvan zeven in Parijs, twee in Lyon en twee omroeporkesten. Er bestaat in Frankrijk niet één basis-CAO voor alle orkesten, maar afzonderlijke overeenkomsten met orkestdirecties. Er werken in totaal 2500 musici bij deze orkesten.²¹ De orkesten hanteren de salarisschalen van rijksambtenaren en de onderhandelingen hebben derhalve uitsluitend betrekking op de inschaling van de orkesten in deze overheidsregeling.

Enkele van de Parijse orkesten zijn: Orchestre de Paris met 120 musici, Orchestre Philharmonique de Radio France met 138 musici, Orchestre National del'Opera de Paris met 145 musici, Orchestre Nationale de France met 115 musici en Orchestre Nationale d'Ile de France met 76 musici. Enkele bekende regionale orkesten zijn: Orchestre National de Lyon met 102 musici, Orchestre National Bordeaux Aquitaine met 126 musici, Orchestre Nationale de Lille met 100 musici, Orchestre del'Opera de Lyon met 61 musici, Orchestre Philharmonique de Marseille met 88 musici, Orchestre Philharmonique de Nice met 118 musici, Orchestre Phiharmonique des Pays de la Loire met 103 musici, Orchestre Philharmonique de Strasbourg met 114 musici en Orchestre National du Capitole de Toulouse met 104 musici.²²

Jaarsalaris in FF	Min.	Max.
Orchestre de Paris ²³	232.476	288.264
	(257.476)	(31.264)
Orchestre Philharmonique de Marseille	202.549	214.039

Verenigd Koninkrijk

Er zijn vijf operaorkesten (Royal Opera House, English National Opera, Welsh National Opera, Opera North en Scottish Opera), vijf omroeporkesten (waaronder het BBC Concert Orchestra en het BBC Symphony Orchestra), drie balletorkesten (London City Ballet, Royal Ballet Symphonia en Scottish Ballet) en tenslotte zes regionale orkesten (City of Birmingham Symphony Orchestra, Halle Orchestra, Royal Liverpool Philharmonic Orchestra, Bournemouth Sinfonietta and Symphony, Northern Sinfonia and Scottish National Orchestra). Ondanks het feit dat het salaris niet veel hoger is dan in Nederland, is de inkomenspositie van de Britse orkestmusici beter dan die in Nederland. Op onderdelen zijn namelijk de secundaire arbeidsvoorwaarden beter, zoals de toelagen voor aanvoeren en plaatsvervagen (respectievelijk 800 en 1300 gulden) en in het bijzonder de vergoeding voor mediawerkzaamheden.

De situatie van de vier grote Londense orkesten (London Symphony Orchestra, Royal Philharmonic, London Philharmonic, Philharmonia) wijkt sterk af van die bij de andere orkesten. De genoemde zijn 'self-governing' orkesten. De musici benoemen zelf een manager voor de zakelijke kant. Zij hebben geen vaste aanstelling, maar wel een bepaald garantieinkomen.

Jaarsalaris in Engelse ponden²⁴

	Min.	Max.
Royal Opera House Covent Garden	24.268	29.690
BBC Symphony Orchestra ²⁵	22.152	24.076
City of Birmingham Symphony ²⁶	15.363	19.972

Denemarken

De salarissen bij de Deense orkesten liggen ongeveer op het zelfde niveau. De twee grote orkesten in de hoofdstad Kopenhagen zijn het Royal Danish Orchestra (Det Kongelige Kapel) met 100 musici en het Danish Broadcasting Symphony Orchestra (Danmarks Radio Symfoniorkester) met 110 musici. Daarnaast is er een vijftal regionale symfonieorkesten in Århus, Ålborg, Odense, Sjaellands Symfoniorkester en het Sonderjyllands Symfoniorkester, elk met 70 musici in vaste dienst. De salarissen van deze vijf zijn op enkele kronen na gelijk. In totaal zijn er in de Deense orkesten 750 musici werkzaam.²⁷

Jaarsalaris in Deense kronen²⁸

	Min.	Max.
Danish Broadcasting Symphony Orchestra	225.000	300.000
Royal Danish Orchestra	225.000	300.000
Sjaellands Symfoniorkester ²⁹	223.722	282.618

Zweden

In Stockholm zijn de bekendste orkesten het Royal Opera Orchestra met 115 musici en het Stockholm Philharmonic Orchestra met 97 musici. In de andere steden zijn regionale orkesten en er zijn omroeporkesten. Enkele van de regionale orkesten zijn de Göteborg Opera Orchestra en de Musica Vitae in Växjö. In de salarissen is de vergoeding die de musici ontvangen omdat ze op een eigen instrument spelen niet opgenomen.

Jaarsalaris in Zweedse Kronen³⁰

	Min.	Max.
Royal Opera Orchestra	217.100	282.100
Royal Philharmonic Orchestra	214.500	292.773
Göteborg Opera Orchestra	224.640	292.773
Musica Vitae	185.900	317.616

Noten

- De Berliner Philharmoniker en de omroeporkesten hebben een eigen CAO.
- Tarifvertrag Deutschen Kulturorchester (TVK), Vergütungsordnung-West, 1 Mai 1995.
- 'Einstufung der Deutschen Kulturorchester nach Tarifgruppen und Planstellen.' In: Das Orchester, 1996, nr. 2, 22.
- Dit aantal betreft het aantal in het westelijk deel van Duitsland.
- Salaris per 1 mei 1995, brief DOV aan NTB van 6 december 1995.
- Deze tien A-orkesten hebben een toelage van 888,87 DM per maand.
- Deze vijf A-orkesten hebben een extra toelage van 800 DM per maand voor radio- en televisiemedewerking.
- Min. = salaris bij minimum aantal dienstjaren, max. = salaris bij maximum aantal dienstjaren.
- Brief DOV met bijlage aan NTB, 6 december 1995. De opgenomen salarissen zijn van de Bayerischer Rundfunk. Omdat alle omroeporkesten een eigen CAO hebben, bestaan er kleine salarisverschillen die hier niet zijn weergegeven.
- Brief DOV met bijlage aan NTB, 6 december 1995.
- Dit bedrag is inclusief een vaste radiotoeslag van 400 DM per maand.
- Bron: CBS/Eurostat, 'Internationale Koopkrachtpariteiten', tabel 7.4, mei 1996.
- Brieven van de Schweizerischer Musikerverband aan de NTB, 11 december 1995 en 25 juli 1996.
- Informatie van de Gewerkschaft Kunst, Medien und Freie Berufe (KMFB), Sektion Musiker in Wenen.
- Brief van de KMFB aan de NTB, 25 juli 1996. In Oostenrijk zijn ambtenarenregeling van toepassing op de orkesten en het jaarsalaris bedraagt het maandsalaris.
- Geschatte bedragen.
- Salaris per 1 september 1993, inclusief loonsverhoging 1996-1997.
- Wage Scales and Conditions in the Symphony Orchestras, ICSOM Orchestras 1994-1995. New York: American Federation of Musicians, 1995.
- De musici van genoemde orkesten hebben een vaste aanstelling en ontvangen 52 weken salaris per jaar. De orkesten hebben een eigen pensioenregeling en bij ziekte wordt gemiddeld een halfjaar salaris doorbetaald.
- Zie noot 18.
- Reports of Member Unions to the 14th FIM-Congress, 9-12 november 1992. Zürich, 1992.
- Le Concert des Mille, Grande Halle de la Villette, 21 mai 1995. Paris: Société Nationale des Artistes et Musiciens, 1995.
- Brief DOV met bijlage aan NTB, 6 december 1995.
- Brief British Musicians' Union aan NTB, 30 juli 1996.
- Report of Member Union to the FIM Congress,

november 1995. Zürich, 1995, 59.

- Brief British Musicians' Union aan NTB, 30 juli 1996.
- Summary Report of FIM-Orchestra Working Group, Birmingham, 17 July 1992. Zürich, 1992.
- Telefonische informatie van Steen Jörgenson van de Dansk Musiker Forbund.
- Brief Dansk Musiker Forbund (DMF) aan de NTB van 30 juli 1996.
- Brief Sveriges Yrkesmusikerforbund aan de NTB, 1 augustus 1996.

Bibliografische gegevens

Wissing, W (1998) 'De noden der symphonie-orkesten: internationale salarisvergelijking orkestmusici'. In: *Boekmancahier*, jrg. 10, nr. 37, 239-247.